

UCHWAŁA

20 grudnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Krzysztof Wesołowski (sprawozdawca)

SSN Maciej Kowalski

na posiedzeniu niejawnym 20 grudnia 2023 r. w Warszawie

w sprawie z powództwa Bank spółki akcyjnej w W.

przeciwko A. J.

o zapłatę,

na skutek przedstawienia przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie

postanowieniem z 23 lutego 2023 r., I Cz 18/22,

zagadnienia prawnego:

czy wniosek o sporządzenie pisemnego uzasadnienia postanowienia i doręczenie tego postanowienia wraz z uzasadnieniem podlega opłacie stałej w wysokości 100 zł, o której stanowi art. 25b ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jednolity - Dz.U. z 2022 roku poz. 1125), w przypadku, gdy sporządzenie uzasadnienia jest niemożliwe?

podjął uchwałę:

W przypadku zawiadomienia strony lub jej pełnomocnika o niemożliwości sporządzenia uzasadnienia postanowienia podlegającego zaskarżeniu, wniesienie zażalenia od tego postanowienia nie jest uwarunkowane skutecznym złożeniem wniosku o sporządzenie uzasadnienia i doręczenie postanowienia wraz z uzasadnieniem.

UZASADNIENIE

Przedstawione zagadnienie prawne powstało w związku z rozpoznawaniem zażalenia adwokat I. K., pełnomocnika z urzędu pozwanej na postanowienie Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z 29 grudnia 2021 r., w którym przyznano od Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie na rzecz tego pełnomocnika 3690 zł wraz z podatkiem od towarów i usług tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu.

W dniu 3 stycznia 2022 r. adwokat I. K. złożyła wniosek o sporządzenie i doręczenie jej uzasadnienia ww. postanowienia, przy czym nie opłaciła go opłatą stałą w wysokości 100 zł.

Na mocy zarządzenia przewodniczącego wydziału z 3 marca 2022 r., doręzonego 18 marca 2022 r., wezwano adwokat I. K. do uiszczenia opłaty stałej od wniosku o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem w wysokości 100 zł w terminie tygodniowym od dnia doręczenia wezwania pod rygorem odrzucenia wniosku.

Pismem z 22 marca 2022 r. adwokat I. K. oświadczyła, że brak jest podstaw prawnych do ponoszenia przez nią ww. opłaty stałej, bowiem koszty pomocy prawnej z urzędu nie podlegają regulacji ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (dalej - u.k.s.c.). Wskazała, że obowiązek ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej nie podlega także przepisom dotyczącym zasad rozliczania kosztów procesu między stronami, lecz ma swoje źródło w ustawach ustrojowych regulujących działalność adwokatów i radców prawnych. W związku z tym podniosła, że obowiązek uiszczenia opłaty stałej w wysokości 100 zł przewidziany w art. 25b ust. 1 u.k.s.c. nie ma zastosowania do postępowania w sprawie kosztów pomocy prawnej z urzędu, a taką wykładnię wzmacnia okoliczność, że pełnomocnik z urzędu nie ma również obowiązku uiszczenia opłaty od środka zaskarżenia, na poczet której opłata od wniosku o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem jest zaliczana.

Pismem z 30 maja 2022 r., doręczonym 2 czerwca 2022 r., Prezes Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie zawiadomił adwokat I. K., że sporządzenie uzasadnienia postanowienia Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z 29 grudnia

2021 r. jest niemożliwe z uwagi na długotrwałą nieobecność sędziego wydającego to postanowienie oraz pouczył, że termin do wniesienia środka zaskarżenia biegnie od dnia doręczenia tego zawiadomienia.

Dnia 3 czerwca 2022 r. adwokat I. K. wniosła zażalenie na postanowienie Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie z 29 grudnia 2021 r.

Sąd w składzie wyznaczonym do rozpoznania ww. zażalenia uznał, że w związku z tym środkiem odwoławczym powstało budzące poważne wątpliwości zagadnienie prawne, przytoczone w sentencji niniejszego postanowienia.

Sąd Rejonowy wyjaśnił, że nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego, dokonana ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (dalej - ustawa nowelizująca), wprowadziła zasadę, według której warunkiem skutecznego wniesienia zażalenia jest uprzednie wystąpienie z wnioskiem o uzasadnienie postanowienia, z wyjątkiem wypadku, gdy na mocy art. 357 § 6 k.p.c. sąd odstąpił od jego uzasadnienia. Zgodnie natomiast z art. 394 § 2 k.p.c., termin do wniesienia zażalenia wynosi tydzień od dnia doręczenia postanowienia z uzasadnieniem, natomiast w przypadku, gdy przy wydaniu postanowienia sąd odstąpił od jego uzasadnienia, termin liczy się od dnia ogłoszenia postanowienia, a jeżeli podlegało ono doręczeniu, od dnia jego doręczenia. Przepisy te dotyczą zażaleń o charakterze dewolutywnym, jednak na mocy art. 394^{1a} § 2 k.p.c. stosuje się je odpowiednio również w stosunku do zażaleń do innego składu sądu pierwszej instancji, czyli tzw. zażaleń poziomych. Do tej ostatniej kategorii zażaleń ustawodawca zaliczył zażalenie na postanowienie w przedmiocie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c.). W konsekwencji zażalenie to musi poprzedzać skuteczne złożenie wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia. Brak takiego wniosku powoduje niedopuszczalność środka odwoławczego i skutkuje jego odrzuceniem.

Powołując się na orzecznictwo Sądu Najwyższego, Sąd pytający zauważa przy tym, że wniosek o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia orzeczenia musi spełniać określone ustawą wymagania co do formy, treści i terminu jego złożenia, a także wymagania fiskalne. Tymczasem w rozpoznawanej sprawie skarżąca nie wniosła opłat zarówno od wniosku o doręczenie postanowienia z uzasadnieniem,

jak i od zażalenia, prezentując stanowisko, że pełnomocnik z urzędu nie ma obowiązku uiszczenia tych opłat.

Sąd Rejonowy rozpoznający zażalenie skarżącej uznał, że po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego nadal zachowuje aktualność stanowisko, że na bieg terminu do wniesienia środka odwoławczego nie ma wpływu fakt doręczenia skarżącemu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia z uzasadnieniem w sytuacji, gdy wniosek o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia tego orzeczenia podlegał odrzuceniu. Z tego względu w przypadku apelacji sąd drugiej instancji jest obowiązany uwzględnić wskazaną okoliczność i na podstawie art. 373 § 1 k.p.c. odrzucić ten środek zaskarżenia jako niedopuszczalny z powodu braku uprzedniego wystąpienia z wnioskiem o uzasadnienie wyroku. W ocenie Sądu pytającego, w analogiczny sposób należy odnieść się do zażalenia, tj. sąd powinien odrzucić je na podstawie art. 373 § 1 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c., bowiem względy systemowe i celowościowe przemawiają za stosowaniem tych zasad także wtedy, gdy prezes sądu stwierdzi w trybie art. 331 § 4 k.p.c., że sporządzenie uzasadnienia orzeczenia jest niemożliwe. W takiej sytuacji nadal warunkiem dopuszczalności środka odwoławczego jest wcześniejsze skuteczne wystąpienie z wnioskiem o sporządzenie pisemnego uzasadnienia orzeczenia i jego doręczenie.

Dokonując analizy zagadnienia dopuszczalności wniesionego zażalenia wobec wątpliwości co do skuteczności uprzedniego wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia zaskarżonego postanowienia, Sąd Rejonowy nie zgodził się ze stanowiskiem adwokat I. K., że pełnomocnik ustanowiony z urzędu nie ma obowiązku ponoszenia opłat w postępowaniu w przedmiocie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, które – według skarżącej – ma swoje źródło w ustawach ustrojowych dotyczących działalności adwokatów i radców prawnych, a w związku z tym nie podlega przepisom u.k.s.c. i przepisom określającym zasady rozliczania kosztów procesu między stronami. W tym zakresie Sąd przedstawiający zagadnienie prawne przyjął, że obowiązek pokrycia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej stronie z urzędu ma charakter publicznoprawny i z tego względu nie mieści się w obowiązku zwrotu kosztów procesu w rozumieniu przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Z tych samych względów nie ma podstaw do zaliczenia ponoszonych przez Skarb

Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu do kosztów sądowych.

W konsekwencji Sąd Rejonowy przyjął, że w postępowaniu w przedmiocie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej, pełnomocnik z urzędu jest obowiązany ponosić opłaty od wnoszonych pism procesowych, w tym 100 zł opłaty stałej od wniosku o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem, o której stanowi art. 25b ust. 1 u.k.s.c.

Wątpliwość pojawia się jednak w sytuacji, w której stwierdzono, że sporządzenie uzasadnienia jest niemożliwe. Rozważając taką sytuację Sąd Rejonowy przypomniał, że na mocy art. 1 pkt 111 ustawy nowelizującej wprowadzono do Kodeksu postępowania cywilnego art. 331 § 4 zd. 1 i 2, zgodnie z którymi, jeżeli sporządzenie uzasadnienia okaże się niemożliwe, prezes sądu zawiadamia o tym stronę, a w takim przypadku termin do wniesienia środka zaskarżenia biegnie od dnia doręczenia tego zawiadomienia, o czym należy pouczyć stronę. Jednocześnie na podstawie art. 4 pkt 14 ustawy nowelizującej do u.k.s.c. dodano art. 25b ust. 1 stanowiący, że opłatę stałą w kwocie 100 zł pobiera się od wniosku o doręczenie orzeczenia albo zarządzenia z uzasadnieniem zgłoszonego w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia albo doręczenia tego orzeczenia albo zarządzenia. Wprowadzając opisane regulacje ustawodawca nie uchylił wyraźnie obowiązku uiszczenia opłaty stałej określonej w tym ostatnim przepisie, w sytuacji opisanej w art. 331 § 4 zd. 1 k.p.c. Zdaniem Sądu pytającego, wykładnia językowa omawianych unormowań przemawia więc za przyjęciem stanowiska, że w razie niemożności sporządzenia uzasadnienia orzeczenia nie ma podstaw prawnych do zwolnienia podmiotu ubiegającego się o to uzasadnienie od opłaty przewidzianej w art. 25b ust. 1 u.k.s.c. Zgodnie natomiast z zasadą *interpretatio cessat in claris* sięgnięcie do innych niż językowe metod wykładni nie jest dopuszczalne, jeżeli wykładnia literalna prowadzi do jednoznacznych wniosków, gdyż wówczas należy poprzestać na wynikach interpretacji językowej.

Zdaniem Sądu Rejonowego, odmienne stanowisko może wynikać z charakteru opłaty sądowej. Rozwijając to zapatrywanie Sąd ten zwrócił uwagę, że w literaturze powszechnie przyjmuje się, że systemu opłat sądowych nie można postrzegać wyłącznie z perspektywy dochodów budżetu państwa, gdyż

zapewnianie dochodów budżetowych jest w pierwszej kolejności domeną przepisów prawa podatkowego. W związku z tym przyjmuje się, że funkcja fiskalna opłat sądowych, sprowadzająca się do ich wykorzystywania do zasilania budżetu państwa, jest tylko jedną z ich funkcji i to mniej istotną. W konsekwencji system opłat sądowych nie może służyć osiągnięciu zysku, a jedynie stanowi pewnego rodzaju rekompensatę za wydatki związane z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości. Sąd pytający zauważa jednak, że opisana cecha opłat sądowych nie jest jednak jednolicie rozumiana. Według jednego zapatrywania, opłaty mają służyć rekompensacie państwu ogólnych wydatków ponoszonych na utrzymanie wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie natomiast z drugim stanowiskiem, opłaty sądowe, które wchodzi do budżetu państwa, mają stanowić pewnego rodzaju ekwiwalent za czynności dokonywane przez sądy w zakresie wymiaru sprawiedliwości w konkretnych sprawach cywilnych. *De lege lata* - zdaniem Sądu Rejonowego - wydaje się, że bardziej właściwe jest drugie z przedstawionych stanowisk, albowiem opłaty uiszcza się od pism procesowych obejmujących wnioski i oświadczenia dotyczące określonych czynności procesowych i tym samym są one z nimi powiązane.

Powołując się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 21 lipca 2008 roku, P49/07, OTK-A 2008, nr 6, poz. 108, Sąd przedstawiający zagadnienie prawne zwrócił uwagę, że problematyka wysokości opłat sądowych jest nierozzerwalnie związana z zapewnieniem właściwej równowagi między interesem państwa w uzyskaniu częściowego zwrotu wydatków na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, a interesem podmiotów dochodzących swych praw na drodze sądowej. Wysokość opłat, pozostając w ścisłym związku z przedmiotem czynności procesowej i nie utrudniając ochrony praw obywateli, powinna być uzasadniona nakładami na konkretne czynności wywołane wniesionym pismem procesowym, ponieważ w zależności od stopnia ich zawichości i pracochłonności różny jest stopień zaangażowania aparatu państwowego.

Tymczasem w przypadku stwierdzenia niemożności sporządzenia uzasadnienia orzeczenia nie ma mowy o żadnych nakładach pracy ze strony sądu w tym zakresie. Oczywiście jest przy tym, że pobieranie opłaty stałej w kwocie 100 zł w przypadku braku sporządzenia uzasadnienia prowadzi do uzyskania przez Skarb

Państwa niczym nieuzasadnionej korzyści finansowej, albowiem w zamian na rzecz ubiegającego się o to uzasadnienie nie jest świadczona żądana „usługa”. Takie unormowanie narusza zasady sprawiedliwości proceduralnej wywodzonej z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP), która jest jednocześnie elementem konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP).

Opisane względy systemowe mogą przemawiać, zdaniem Sądu pytającego, za przyjęciem stanowiska, że w analizowanej sytuacji złożenie wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia jest wolne od kosztów sądowych. W sytuacji natomiast, gdy opłata od wniosku o sporządzenie pisemnego uzasadnienia orzeczenia została uiszczona pozwalają uznać, że w tych okolicznościach jest to kwota nienależna od momentu jej pobrania i jako taka podlega z urzędu zwrotowi (art. 80 ust. 1 u.k.s.c.).

Przeciwko przyjęciu takiego stanowiska przemawia jednak zdaniem Sądu Rejonowego, treść art. 25b ust. 2 zd. 1 u.k.s.c., który przewiduje, że opłatę uiszczoną od wniosku o doręczenie orzeczenia albo zarządzenia z uzasadnieniem zalicza się na poczet opłaty od środka zaskarżenia, w przypadku jego wniesienia. Wtedy odpada argument, że w zamian za tę opłatę brak było odpowiednich czynności ze strony sądu. Sąd pytający podkreślił jednak, że takie podejście redukuje rolę uzasadnienia jedynie do funkcji kontrolnej. Tymczasem w żadnym wypadku nie można pomijać celu edukacyjnego i poznawczego uzasadnienia. W niektórych wypadkach występuje się z wnioskiem o jego sporządzenie i doręczenie jedynie po to, aby poznać motywy decyzji sądu, bez zamiaru wnoszenia środka zaskarżenia. Co istotne, niekiedy uzasadnienie orzeczenia nie może pełnić funkcji kontrolnej. Tak będzie w wypadku niezaskarżalnych orzeczeń sądów drugiej instancji. We wszystkich tych wypadkach pobranie przedmiotowej opłaty w sytuacji określonej w art. 331 § 4 k.p.c. będzie niezasadne z przyczyn podanych powyżej. To samo dotyczy przypadku, gdy opłata od środka zaskarżenia jest niższa od opłaty z art. 25b ust. 1 u.k.s.c. Nadwyżka nie podlega bowiem zwrotowi (art. 25b ust. 2 zd. 2 u.k.s.c.).

W konkluzji Sąd Rejonowy podniósł, że odpowiedź na przedstawione zagadnienie prawne ma istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia wniesionego

w sprawie zażalenia. Przyjęcie bowiem niedopuszczalności pobierania opłaty od wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia w przypadku braku możliwości jego sporządzenia spowoduje nadanie biegu zażaleniu, natomiast zaakceptowanie przeciwnego stanowiska będzie skutkowało odrzuceniem zażalenia z powodu jego niedopuszczalności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy dokonać oceny, czy sformułowane przez Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie zagadnienie prawne spełnia wymagania art. 390 § 1 k.p.c. i może być przedmiotem uchwały Sądu Najwyższego. W judykaturze utrwalone jest bowiem stanowisko, że Sąd Najwyższy w pierwszej kolejności bada, czy zostały spełnione warunki do podjęcia uchwały (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 14 listopada 2006 r., III CZP 84/06). Zgodnie z art. 390 § 1 k.p.c., sąd drugiej instancji może zwrócić się do Sądu Najwyższego o rozstrzygnięcie nasuwającego się przy rozpatrywaniu apelacji zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości. Z przepisu tego wynika, że skuteczność skorzystania z tej instytucji jest uzależniona od wystąpienia w sprawie poważnych wątpliwości prawnych oraz niezbędności oczekiwanej odpowiedzi dla rozstrzygnięcia sprawy (postanowienia Sądu Najwyższego z: 17 grudnia 1991 r., III CZP 129/9, 27 sierpnia 1996 r., III CZP 91/96, OSNC 1997, nr 1, poz. 9). W postanowieniu z 14 grudnia 2007 r., III CZP 110/07, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że podstawowym warunkiem zwrócenia się do Sądu Najwyższego w trybie art. 390 k.p.c. jest to, aby sąd, który przedstawia określone zagadnienie prawne wyraźnie wskazał, że istnieją argumenty przemawiające za jednym z możliwych rozwiązań. Z kolei w postanowieniu z 25 stycznia 2007 r., III CZP 100/06 Sąd Najwyższy uznał, że uzasadnienie postanowienia o przedstawieniu zagadnienia prawnego powinno zawierać możliwe rozwiązania danego zagadnienia, które w ocenie sądu rozpatrującego środek odwoławczy mogą wchodzić w rachubę oraz przedstawienie argumentów w stosunku do każdego z nich, nie jest natomiast wystarczające ograniczenie się do zaprezentowania jednego stanowiska z przytoczeniem argumentów, które mogłyby je uzasadniać. Celem zwrócenia się do Sądu Najwyższego w trybie art. 390 k.p.c. nie jest to, aby Sąd Najwyższy wspierał jasno sformułowane stanowisko. Sąd drugiej instancji, przedstawiając Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia

zagadnienie prawne, powinien uzasadnić na czym polegają jego wątpliwości i dlaczego uważa je za poważne oraz wykazać, że stwierdzone przezeń poważne wątpliwości prawne pozostają w związku przyczynowym z rozstrzygnięciem sprawy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2006 r., III CZP 112/06). Przedstawiając Sądowi Najwyższemu pytanie prawne nie chodzi o rozwiązanie wątpliwości prawnej powstałej wokół konkretnego stanu faktycznego, ale o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego o charakterze abstrakcyjnym i dużej doniosłości społecznej, które byłoby użyteczne nie tylko na potrzeby jednego postępowania sądowego. To sądy powszechne mają prawo i obowiązek stosować prawo, a więc także dokonywać subsumpcji norm prawnych. Kierowanie wszystkich wątpliwości do Sądu Najwyższego byłoby zrzekaniem się przez sądy powszechne z części własnych kompetencji.

Sąd Rejonowy Dzierżoniowie w uzasadnieniu przedstawionego zagadnienia prawnego wykazał na czym polega jego wątpliwość oraz przedstawił argumenty przemawiające zarówno za przyjęciem jednego stanowiska, jak i stanowiska przeciwnego. Przedstawił także skutki wyboru każdego z powołanych poglądów oraz wątpliwości jurydyczne związane z ich przyjęciem.

Przechodząc do odpowiedzi na postawione pytanie prawne należy zauważyć, że w sprawie w której zostało ono postawione pojawiła się inna jeszcze kwestia, dotycząca charakteru prawnego wynagrodzenia pełnomocnika świadczącego pomoc prawną z urzędu, zgodnie z art. 29 ust. 1 Prawa o adwokaturze oraz art. 22³ ust. 1 ustawy o radcach prawnych, a w konsekwencji także - obowiązku ponoszenia opłat przez pełnomocnika z urzędu od wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia postanowienia w przedmiocie przyznania od Skarbu Państwa wynagrodzenia za świadczenie nieopłaconej pomocy prawnej z urzędu oraz od zażalenia na takie postanowienie. Ponieważ kwestia została rozstrzygnięta samodzielnie przez Sąd Rejonowy i nie jest przedmiotem pytania prawnego, pozostaje obecnie poza zakresem kognicji Sądu Najwyższego, a odpowiedź na zadane pytanie sformułowane zostało przy założeniu, że w danej sprawie istnieje co do zasady obowiązek wniesienia opłaty od wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia postanowienia.

Sąd Rejonowy przedstawiający pytanie prawne trafnie dostrzegł, że ustawa

nowelizującą wprowadziła zasadę, według której warunkiem skutecznego wniesienia zażalenia jest uprzednie wystąpienie z wnioskiem o uzasadnienie postanowienia, z wyjątkiem sytuacji, gdy na mocy art. 357 § 6 k.p.c. sąd odstąpił od jego uzasadnienia. Zasada ta została potwierdzona w licznych judykatach zarówno Sądu Najwyższego, jak i sądów powszechnych, i obecnie jej obowiązywanie nie budzi wątpliwości (uchwały Sądu Najwyższego z: 28 maja 2020 r. III CZP 26/20, OSNC 2021 nr 11, poz. 71; 28 maja 2021 roku, III CZP 26/20; 26 października 2021 roku, III CZP 55/20, OSNC 2022, nr 3, poz. 23; 20 sierpnia 2021 r., III CZP 59/20, OSNC 2022, nr 2, poz. 13; postanowienia Sądu Najwyższego z: 17 grudnia 2020 roku, II CZ 53/20; 9 listopada 2021 r., III CZ 16/21; 9 listopada 2021 roku, IV CZ 38/21; 2 marca 2022 r., III CZ 68/22; 11 maja 2022 r., III CZ 159/22, postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 22 lipca 2020 r., I AGz 108/20).

Nie ma też wątpliwości, że wniosek o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia orzeczenia, aby został złożony skutecznie, powinien spełniać ustawowe wymagania co do formy, treści i terminu jego złożenia, a także wymagania fiskalne. Z art. 357 § 2 i 2¹ w zw. z art. 394 § 2 k.p.c. oraz art. 25 lit. b ust. 1 u.k.s.c. wynika zasada, że dopuszczalność zażalenia na postanowienie zależy m.in. od złożenia w przewidzianym terminie opłaconego wniosku o sporządzenie uzasadnienia orzeczenia i doręczenie go wraz z tym uzasadnieniem (zob. uchwałę SN z 2 lipca 2021 r., III CZP 38/20, OSNC 2021, nr 12, poz. 80, postanowienie SN z 9 listopada 2021 roku, III CZ 16/21)

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyróżniono jednak pewne wyjątki od prezentowanej zasady. Pierwszy wyjątek dotyczy skargi na orzeczenie referendarza sądowego. W uzasadnieniu uchwały z 28 maja 2021 r., III CZP 26/20, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że zgodnie z art. 398²² § 2 k.p.c. w aktualnym brzmieniu, skarga na orzeczenie referendarza sądowego może zostać wniesiona w terminie tygodnia od dnia doręczenia zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli zażądano uzasadnienia tego orzeczenia - od dnia jego doręczenia z uzasadnieniem. Sformułowanie to można prawidłowo rozumieć jedynie w ten sposób, że dopuszcza ono dwa warianty skutecznego wniesienia skargi na orzeczenie referendarza sądowego (od dnia doręczenia sentencji orzeczenia lub dnia doręczenia sentencji wraz z uzasadnieniem).

Drugi wyjątek od prezentowanej zasady Sąd Najwyższy wywiódł z art. 766¹ i art. 767⁴ k.p.c. w uchwale z 13 kwietnia 2022 r., III CZP 85/22, OSNC 2022, nr 11, poz. 108, przyjmując, że wobec nowej treści tych przepisów, w postępowaniu egzekucyjnym możliwość wniesienia zażalenia na postanowienie sądu nie jest uzależnione od złożenia wniosku o doręczenie jego uzasadnienia.

Kolejny wyjątek od omawianej zasady Sąd Najwyższy wskazał w uchwale z 16 lipca 2021 r., III CZP 49/20, OSNC 2021, nr 12, poz. 85, przyjmując, że od wniosku o doręczenie orzeczenia o odmowie zwolnienia od kosztów sądowych z uzasadnieniem nie pobiera się opłaty stałej w kwocie 100 zł (art. 25b ust. 1 u.k.s.c.). W uzasadnieniu swego stanowiska Sąd Najwyższy wskazał, że za odstępianiem od wykładni językowej art. 25b u.k.s.c. i poszukiwaniem rozwiązania na gruncie wykładni funkcjonalnej i systemowej przemawiają w pierwszej kolejności doniosłe racje prawne związane z aksjologią instytucji prawa ubogich. Instytucja zwolnienia od kosztów sądowych jest nierozzerwalnym elementem prawa do sądu i ma zapewniać dostęp do wymiaru sprawiedliwości tym wszystkim, którzy nie dysponują odpowiednimi środkami finansowymi na pokrycie kosztów związanych z prowadzeniem sprawy cywilnej (art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, art. 6 Konwencji z dnia 4 listopada 1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r., art. 47 ust. 1 Karty Praw Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2002 r.). Ocenę tę wzmacniają argumenty natury systemowej wynikające z zasady, że zażalenie na postanowienie sądu oraz skarga na orzeczenie referendarza sądowego, których przedmiotem jest odmowa zwolnienia od kosztów sądowych lub cofnięcie takiego zwolnienia są wolne od opłat sądowych (art. 95 ust. 2 pkt 1 i 3 u.k.s.c.), a strona zwolniona od kosztów sądowych w całości nie uiszcza opłat sądowych i nie ponosi wydatków, które obciążają tymczasowo Skarb Państwa (art. 100 ust. 2 u.k.s.c.).

Wskazane wyjątki od obowiązku ponoszenia opłaty przewidzianej w art. 25b u.k.s.c. nie wynikają wprost z przepisów prawa. Zostały wywiedzione przez Sąd Najwyższy w drodze wykładni przepisów, które wprost regulują inne zagadnienia.

W odniesieniu do będącej przedmiotem pytania prawnego sytuacji wynikającej z art. 331 § 4 zd. 1 k.p.c., także brak jest regulacji wprost odnoszącej

się do kwestii opłaty od wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia. Wykładnia językowa, co do której odwołuje się Sąd pytający przedstawiając jedno ze stanowisk (przemawiające za istnieniem obowiązku uiszczenia opłaty także w sytuacji niemożności sporządzenia uzasadnienia), nie sprowadzałaby się zatem do analizy przepisu z punktu widzenia reguł języka w którym został wyrażony, bo takiego brak, a do zastosowania wypracowanych rozumowań prawniczych, jak np. zasady *exceptiones non sunt extendendae, lege non distinguente, czy a contrario*. Sąd Rejonowy odwołuje się do jednoczesnego wprowadzenia do Kodeksu postępowania cywilnego ustawa nowelizująca art. 331 § 4 zd. 1 i 2 według których, jeżeli sporządzenie uzasadnienia okaże się niemożliwe, prezes sądu zawiadamia o tym stronę, a w takim przypadku termin do wniesienia środka zaskarżenia biegnie od dnia doręczenia tego zawiadomienia, o czym należy pouczyć stronę i art. 25b ust. 1 u.k.s.c., stanowiącego, że opłatę stałą w kwocie 100 zł pobiera się od wniosku o doręczenie orzeczenia albo zarządzenia z uzasadnieniem zgłoszonego w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia albo doręczenia tego orzeczenia albo zarządzenia, bez jednoczesnego wyraźnego uchylenia obowiązku uiszczenia opłaty stałej określonej w tym ostatnim przepisie, w sytuacji opisanej w art. 331 § 4 zd. 1 k.p.c.

Taki zabieg interpretacyjny jest jednak wątpliwy. Należy bowiem zauważyć, że w typowych sytuacjach zastosowania art. 331 § 4 zd. 1 k.p.c. zawiadomienie prezesa sądu o niemożności sporządzenia uzasadnienia ma miejsce już po złożeniu spełniającego warunki formalne (także co do uiszczenia opłaty) wniosku o sporządzenie i doręczenie takiego uzasadnienia. Sporządzenie pisemnego uzasadnienia orzeczenia jest czynnością następczą względem wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia orzeczenia. Bez skutecznego złożenia takiego wniosku nie powstaje obowiązek sądu sporządzenia uzasadnienia na piśmie, oczywiście z wyjątkiem uzasadnień sporządzanych w formie pisemnej i doręczanych stronie z urzędu. W konsekwencji stwierdzenie niemożności sporządzenia uzasadnienia orzeczenia na piśmie i odstąpienie od tej czynności na podstawie art. 331 § 4 k.p.c. następuje dopiero po skutecznym złożeniu wniosku o sporządzenie i doręczenie tego uzasadnienia (wniosku spełniającego wszelkie wymagania formalne, w tym także fiskalne). Nieskuteczne złożenie wniosku nie

doprowadza do etapu sporządzania przez sąd pisemnego uzasadnienia i ewentualnego odstąpienia od tej czynności z powodu niemożności jej wykonania.

Z powyższego wynika zatem, że sytuację w której o fakcie niemożności sporządzenia uzasadnienia strona jest informowana jeszcze przed złożeniem i opłaceniem wniosku traktować należy jako zupełnie wyjątkową. Tym należy też tłumaczyć nieunormowanie przez ustawodawcę kwestii opłaty od wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia orzeczenia w sytuacji, o jakiej mowa. Prowadzi to do konkluzji, że poprzestanie w tym przypadku na wynikach wykładni językowej nie jest możliwe. W szczególności nie można odwoływać się do zasady *clara non sunt interpretanda* i konieczne jest sięgnięcie do pozajęzykowych dyrektyw wykładni.

Słusznie zatem Sąd pytający – prezentując drugie z możliwych stanowisk – odwołuje się do charakteru opłaty sądowej. Rozwijając to zapatrywanie Sąd Rejonowy zwrócił uwagę, że funkcja fiskalna opłat sądowych, jako instrumentu zasilania budżetu państwa, jest tylko jedną z ich funkcji, i to mniej istotną, w konsekwencji czego system opłat sądowych nie może służyć osiągnięciu zysku, a jedynie stanowi pewnego rodzaju rekompensatę za wydatki związane z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości. Słusznie też w ocenie Sądu Najwyższego udzielającego odpowiedzi na zadane pytanie prawne, Sąd Rejonowy skłania się ku stanowisku wiążącemu opłaty sądowe z konkretnymi czynnościami wykonywanymi przez sądy w zakresie wymiaru sprawiedliwości w konkretnych sprawach cywilnych, co oznacza, że wysokość opłat powinna pozostawać w ścisłym związku z przedmiotem czynności procesowej i nie utrudniając ochrony praw obywateli, powinna być uzasadniona nakładami na konkretne czynności wywołane wniesionym pismem procesowym, ponieważ w zależności od stopnia ich złożoności i pracochłonności różny jest stopień zaangażowania aparatu państwowego (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z 26 kwietnia 2002 roku, III CZP 23/02, OSNC 2003, nr 6, poz. 75).

Odwołanie się do tak rozumianej funkcji opłat sądowych prowadzić musi do konkluzji, że w przypadku stwierdzenia niemożności sporządzenia uzasadnienia orzeczenia, pobieranie opłaty stałej w kwocie 100 zł od wniosku o sporządzenie i doręczenie pozbawione jest podstaw. Opłacie nie odpowiadałby bowiem ze strony

sądu stosowny nakład pracy, a pobranie opłaty, jak słusznie zauważa Sąd pytający, naruszałoby zasady sprawiedliwości proceduralnej wywodzonej z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP), która jest jednocześnie elementem konstytucyjnego prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Stanowiłoby niezrozumiały dla stron (uczestników) postępowania wyraz nadmiernego formalizmu.

Powyższe argumenty natury celowościowej jednoznacznie przemawiają za przyjęciem stanowiska, że w sytuacji uprzedniego powiadomienia o niemożności sporządzenia uzasadnienia, tj. przed złożeniem wniosku o sporządzenie i doręczenie takiego uzasadnienia, wniosek taki jest wolny od opłaty sądowej. W sytuacji natomiast, gdy tak opłata została uiszczona, jako nienależna podlega z urzędu zwrotowi (art. 80 ust. 1 u.k.s.c.), chyba że zgodnie z art. 25b ust. 2 zd. 1 u.k.s.c. zostanie zaliczona na poczet opłaty od wniesionego następnie środka zaskarżenia.

Wbrew obawom Sądu pytającego, przeciwko takiemu stanowisku nie przemawia przywołany tu art. 25b ust. 2 zd. 1 u.k.s.c. Przepis wprost odnosi się wyłącznie do sytuacji, w której opłata od wniosku o sporządzenie uzasadnienia orzeczenia i jego doręczenie została wniesiona. *A contrario*, jeśli taka opłata nie została uiszczona, a strona (uczestnik postępowania) wnosi środek zaskarżenia od orzeczenia, opłata od tego środka pobierana jest w pełnej wysokości. Słusznie przy tym Sąd Rejonowy zwraca uwagę na okoliczność, że uzasadnienie orzeczenia pełni nie tylko funkcję kontrolną, z którą jest związany art. 25b ust. 2 zd. 1 u.k.s.c. i, że w żadnym wypadku nie można pomijać celu edukacyjnego i poznawczego uzasadnienia.

Reasumując, brak jest argumentów celowościowych i systemowych przemawiających za pobieraniem opłaty od wniosku o sporządzenie uzasadnienia postanowienia i jego doręczenie w sytuacji, gdy uprzednio prezes sądu powiadomił stronę (uczestnika postępowania) o niemożności sporządzenia takiego uzasadnienia.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy, na podstawie art. 390 k.p.c. orzekł, jak w sentencji uchwały.

[SOP]

(r.g.)

